

Matijas Baković

POKUŠAJ GRAFIJSKE REFORME ĐURE AUGUSTINOVIĆA

Matijas Baković, Zagreb, prethodno priopćenje

UDK 811.163.42-05 Augustinović, Đ.
811.163.42'35
003.344
003.349

U radu je prikazan pokušaj grafijske reforme vojnoga liječnika Đure Augustinovića kojom je nastojao u pismu ujediniti južnoslavenske narode, prije svega Hrvate i Srbe. Istaknuti su mogući pravci utjecaja kojima je bio izložen, ali i njegovo ustrajno promicanje vlastitih gledišta. Budući da je svoj prijedlog grafijske reforme iznio u jeku Gajevih slovopisnih pobjeda, izostao je širi odjek na prikazane ideje. U duhu tadašnjih sveslavenskih strujanja, Augustinović nastoji preurediti latinicu uključivanjem ćiriličnih grafema (nasuprot Gajevim "rogatim" rješenjima) kako bi se i u pismu ujednačila dva najbrojnija naroda. To ujednačavanje ćirilice i latinice nije uspjelo jer su i Hrvati i Srbi iza sebe imali duboko ukorijenjenu tradiciju koja je priječila svako zadiranje u njezine temelje. Njegovo je dosljedno zastupanje fonetskih rješenja u pravopisnim pitanjima doživjelo istu sudbinu te je tako cijeli Augustinovićev prijedlog ostao samo kao svjedočanstvo jednog vremena, bez ikakva stvarnog utjecaja.

Ključne riječi: Đuro Augustinović; grafija; hrvatski jezik; latinica; ćirilica

1. Uvod

Rascjepkanost hrvatskoga nacionalnoga prostora početkom 19. stoljeća uvjetovala je pojavu različitih slovopisa za svako od tih područja. Tako su Hrvati imali četiri regionalna slovopisa, i to: horvatski (kajkavsko područje), slavonski, dalmatinski i dubrovački.

Budući da je prevladavalo mišljenje kako je kulturno ujedinjenje svih hrvatskih područja preduvjet onom političkom, brojni su Hrvati prionuli poslu oko ujednačavanja pravopisa i grafije.

Jedan od prvih (u 19. stoljeću!) koji je temeljito preuredio latinični slovopis bio je Josip Završnik. On je svoju preradbu temeljio na načelu jedan grafem = jedan fonem.

Iako je išao za pojednostavljenjem načina pisanja, svojim ga je brojnim intervencijama u grafiju (npr. on i svim samoglasnicima dodaje “repiće” pa tako piše: a, e, i, o, u¹) učinio kompliciranijim i zamršenijim. Njegov je pokušaj ostao u rukopisu pa je gotovo nemoguće odrediti je li i koliko je utjecao na neke buduće slovoписce.

Zanimljiv je i vrijedan prijedlog Marka Mahanovića koji u svojoj raspravi *Observationes circa Croaticam orthographiam* predlaže da Hrvati (kajkavci) prihvate neka slovoписna rješenja Dalmatinaca i Slavonaca (ali i obratno) kako bi se dobila jedinstvena grafija na čitavom hrvatskom području. [usp. Perić Gavrančić 2004: 158-159]

Sljedeći je reformator hrvatske grafije bio Ljudevit Gaj koji je svoju zamisao utemeljio ponajviše na jeziku Pavla Rittera Vitezovića [usp. Moguš 1993: 142-143]. Ni njegov prijedlog, zbog jakih pokrajinskih grafija, nije u početku imao prevelikoga odjeka, ali ustrajnost i sistematičnost kojom je djelovao učinit će ga prvom figurom hrvatskoga narodnoga pokreta, a njegova će rješenja postati temelj novoga slovoписа. Svi su oni težili prvenstveno jezičnom ujedinjenju cjelokupnoga južnoslavenskoga područja, a kroz to su ujedinjenje vidjeli priliku i za političko sjedinjenje hrvatskih zemalja.

Nekako u jeku Gajevih slovoписnih trijumfa javlja se Đuro Augustinović² (1846.) sa svojim prijedlogom grafijske reforme koja je imala jedan jedini cilj – približavanje Hrvata i Srba u jednom pravopisu i slovoписu. Dakle, ne neko imaginarno ujedinjenje cjelokupnoga slavenskoga juga nego konkretno približavanje i, pomoću pravopisa, eventualno stapanje dvaju najbrojnih naroda.

2. Uzori

Treba imati na umu da, kada govorimo o 19. stoljeću, govorimo o stoljeću buđenja nacija i pokušaja njihova integriranja u jedinstvenu državnu zajednicu, a jedan je od glavnih kriterija ujedinjenja bio jezik. Odatle i proizlazi sveslavenska uzajamnost kao postulat svih tadašnjih intelektualaca slavenskoga svijeta. I dok se drugdje vrlo lako mogla povući jezična granica između pojedinih slavenskih naroda, kod južnih je Slavena situacija bila bitno drukčija. Upravo je jezični kriterij trebao biti odlučujući integrirajući faktor koji bi politički razjedinjen prostor povezao u jednu čvršću i kompaktniju cjelinu. Ništa drukčije nije bilo ni sa slavenskim pismima, glagoljicom i ćirilicom, koja su bila odraz identiteta Slavena u odnosu na druge narode jer se glagoljica (uz latinicu) jedino kod Hrvata zadržala jedanaest stoljeća [usp. Hercigonja 2009:17], dok su se drugi Slaveni odlučili ili za latinicu ili za ćirilicu. Problem je bio što su se na tako malom prostoru susrele dvije različite koncepcije eventualnoga ujedinjenja, istočna i zapadna, koje su među južnim Slavenima ostavile prevelik trag, a da bi se jednostavno mogle zanemariti.

¹ Prema: Nosić, Milan. 1997. *Gajev preteča: Josip Završnik i njegovo djelo*. Rijeka: HFD.

² Đuro Augustinović (Glina, 1816. – Zagreb, 1870.). Studirao je filozofiju u Zagrebu (1833. – 1835.), a zatim medicinu u Beču. Kao vojni službenik premješten je 1847. godine u Zadar, a 1849. u Milano, gdje je radio kao vojni liječnik. Zbog ovih premještanja jasno je zašto su mu djela tiskana u navedenim gradovima.

Nije Augustinović sâm, a ni prvi došao na ideju o preradbi latinice posuđivanjem ili prilagodbom postojećih ćirilčnih grafema u svrhu što vjernijeg i jednostavnijeg prikazivanja svih slavenskih glasova. Kopitar je igrao ključnu ulogu u pokušajima stvaranja jedinstvene grafije i to ugrađivanjem ćirilice u latinično pismo, čijem utjecaju nije odolio ni Dobrovský, koji također rabi ćirilska slova. [usp. Grčević 1997:16] Nit je vodilja bila jednaka kod sviju, jedan grafem = jedan fonem, ali ostvariti te ideje, zbog povijesnih okolnosti u kojima se razvijala pismenost i književnost kod Hrvata i Srba, nije bio nimalo lagan posao.

Najviše rasprava o približavanju ćirilice i latinice vodilo se četrdesetih godina 19. stoljeća pa je tako u beogradskom listu Подунавка (*Podunavka*) izišao 1844. godine članak “Краткописный правописъ у писму кирилскомъ” (*Kratkopisnyj pravopis u pismu kirilskom*) u kojemu anonimni autor predlaže promjene i u ćiriličnom i u latiničnom pismu prihvatanjem boljih grafema iz jednoga u drugo pismo. Ta bi promjena bila postupna i služila bi kao prijelazni oblik, a u konačnici bi dovela do stvaranja jedinstvene ortografije. Vrijeme bi i učestalost upotrebe odlučili koje pismo na kraju prihvatiti.

Na sve se ove prijedloge nadovezuje i Đuro Augustinović svojim prijedlogom jedinstvene grafije “koji hoće ne postepeno, kao pisac u *Podunavci*, nego odmah – ostvariti ono što se postavljalo kao dalji zadatak slavenskoga približavanja, tj. ujediti jedno i drugo pismo, i latinicu i ćirilicu, i stvoriti nešto treće, što bi zadovoljavalo obje strane”. [Vince 2002: 369]

3. *Podunavka*

Zanimljiv je, već spomenuti, članak objavljen u *Podunavci*, u kojemu se predlaže postupno uvođenje jednog zajedničkog pisma za Slavene. Članak je potpisan samo inicijalima *I. K.*, ali iz njega izvire frapantna podudarnost s nešto kasnijim Augustinovićevim gledištima. Vrlo je lako moguće da je Augustinović jednostavno preuzeo ideje iz *Podunavke* s jedinom razlikom što se za njihovu provedbu zalaže odmah, a ne tek u budućnosti (iako, kad govori o pismu, kaže da vrijeme treba odlučiti hoće li prevladati ćirilica ili latinica). Uostalom, evo kako je pisac u *Podunavci* obrazložio svoje ideje:

Само едно є іошитъ потребно, да се азбукомъ пишући Славяни у писму за неколико корака абецедомъ пишућой браћи, а и остальмъ Европейцима приближе; а валяло бы, да се и абецедомъ служећи Славяни опетъ кириллицомъ пишућой браћи, гдѣ є то само иоле могуће, придруже. А многа су доиста у томъ могућа безъ икакве штете едне ил' друге стране, ал' за велику користъ оба двѣ.

(...) Красно бы было, да сви Славяни едно писмо и еданъ правописъ имаю. [Polemike I.:330 – 331]

Pisac je, nadalje, svjestan činjenice da je posebno stanje kod južnoslavenskih naroda jer “та двостручностъ писма є найшкодливія за кнѣжество южны Славяна, кое є истомъ клицати почело”. [Isto: 331]

Njemu je neshvatljivo da “Славонци, Хрвати, Срби, Далматинци и т. д. који имаю еданъ обштіи ѣзыкъ” s predrasudama jedni druge promatraju jer “илирска и србска књижевность као туђе се гледаю, ко да се и непознаю”. [Isto: 331]

Zbog toga zaključuje:

Доста ли насъ недѣли разлика вѣре, ѣзыка, државны устроєнїа и правителства, а осимъ тога и мрзость изъ прастары времена наслѣђена: зашто иоштъ да насъ писмена разликую?! [Isto: 338]

Vidjet ćemo da slične ideje zastupa i Đuro Augustinović, koji je i konkretno krenuo u njihovo ostvarivanje.

4. Motivi

Glavni je poticaj za slovopisnu reformu Augustinoviću bilo jezično ujedinjenje Hrvata i Srba, a o tome svjedoče ove njegove riječi:

ka/c/ve, uto smo rekli promislimo, i priznademo, da su slova samo alat, a s jediņeņe i sloga pisaņa naua prava namjera, koju s otim alatom o Ćemo da dostignemo; (...) [Polemike I.:833].

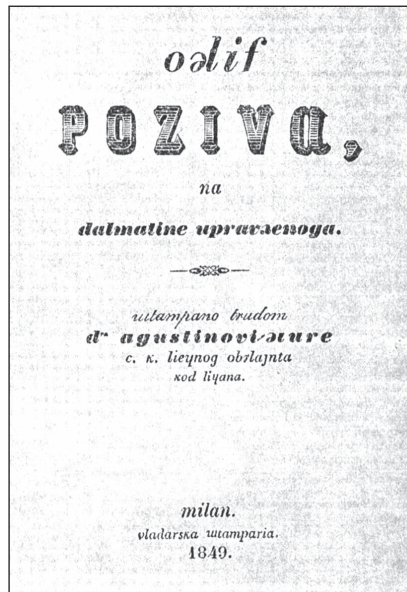
Ili u sljedećem dijelu:

једино тим науином Ćemo se mi osvјedoĳiti, da више вреди науа sloga i науе јединство, negoli 100 ili ma koliko Ćirilica i latinica, te da bi zato na ша ду ѡмнозд bila, Ćirilска i latinsка slova ostaviti, a arapsка, ѳiфска или ma каква друга попримити, kad bi to једини науиn bio, nas u писму сјединити. [Isto: 836]

Glavni je, naravno, problem ovog eventualnog pravopisno-slovopisnoga sjedinjenja postojanje dvaju pisama kod Srba i Hrvata, tj. Ćirilice i latinice. Budući da je vrlo dobro znao argumente kojima bi obje strane branile svoje pismo pri raspravama, Augustinović predlaže kompromisno rješenje i iznosi svoj prijedlog grafijske reforme. Polazeći od činjenice da je latinica “glavno-europejska [stari latini iliti rimљani su imali samo inicialna tј velika slova (A B C itd), zato bi se danашња latinsка slova (a b c itd) orpееuropejskim a ne latinskim morala nazivati, jer se ш ѳима шpaњoлci, francuzи, taliani, engleзи, sjeverna ѳемаѳка племена, полaci i мађари слухе” (Isto: 835)], a da je tadaшња Ćirilica zapravo “polatinĳena azbuka” koja sa starom “Ćirilovom Ćirilicom” nema mnogo zajedniĳkih obiljeђja, zakљučuje kako se i izborom писма треба приближити ostatku Europe, tј. треба прихватити latinicu. Svјestan nemoguћnosti provedbe vlastitih zakљučaka, odlučuje se za приблиђavanje dvaju pisama posuђујуći (u jedno писмо) она slovopisna rješenja (iz drugoga писма) за која је сматрао да су боља и практиĳnija. Zanimљиво је да u svom *Odzivu* (Milano, 1849.), tiskanom nakon *Misli* (Beĳ, 1846.), u kojemu је изnio приједлог своје граfiје, опет предлађе компромисни put:

primimo i proglasimo dakle obadva ova alfabetа (ka uto ѳemci dvoјaka slova имаду), narodnim науиm alfabetima, te obadvima по целом науем народу

posve jednaka prava ustupimo. koja slova bo љa i sposobnia uzbudu, nadvlada/ ce svoje drugove prez ikakvok prepiraņa, ka uto vidimo, da i kod њemaca latinica sve malo po malo vladu narodno toboж њемацком alfabetu otim љe
[Isto: 835]

1. slika: Augustinovićev *Odziv poziva*

No čini se da je ovo bio samo lukav potez kako bi čitateljima iznova predočio dokaze o ispravnosti vlastite grafijske reforme jer u istom tekstu nastavlja:

istini za љubav iskreno jedan drugom ispov jedimo, da i azbukarci i abecedarci svoj praopis poprav љati mora ju. abecedarac mora svoja osedlana i dvoslovna slova, ako mu e uto do sloge stalo u cirilskim promieniti, a azbukarac mora svoj praopis glasovima nauweg j(!)ezika zgodno prirediti i priznati, da bi on abecedarcu s tim љubaf samo vratio, kad bi krivo poimeņena slova s pravoimenim zbok sloge promienio i spozna, da su ova dvoglasna slova i abecedarcima i azbukarcima ve љa neprilika, negoli osedlana slova abecedaraca.
[Isto: 835].

Dakle, igrajući na kartu sloge i jedinstva, predlaže kompromisno rješenje kao jedino moguće kako bi se ta krhka sloga i očuvala te nudi svoja rješenja kao put kojim bi se trebalo krenuti u nekom budućem ujednačavanju jezika i pravopisa.

Kako bi se sve ovo što brže ostvarilo i provelo predlaže osnivanje *druutva prenumeranta*, koje bi, uz brigu za siromašne književnike i pisce početnike, “možebiti i naš praopisni rat najbræe i najlasnie svršilo”. [Isto: 810]. Već je Maštrović primijetio da “na koncu *Poziva* pisac još jednom pozivlje na slogu i ujedinjenje, premda on sam tim *pozivom* za osnutak *društva prenumerata* cjepka narodne snage, umjesto da ih okupi i skrene k *Zori Dalmatinskoj* i time ovu pomogne kvalitetno, a i kvantitativno” [Maštrović 1955: 5]. Tu su jasno vidljive kontradikcije koje će u cijelosti pratiti Augustinovićev rad.

5. Pravopis

Kad je riječ o pravopisu, Augustinović smatra da nije dobar ni onaj Vuka Karadžića, a ni onaj zagrebački zbog toga što čine kompromise, a to je – po njegovu mišljenju – nedopustivo jer pravopis mora slijediti samo jedan pravac. Budući da je presudno kako narod govori, on se odlučuje za “blagoglasni” način pisanja, odnosno za primjenu doslovnog “fonetičkog” načela. Zato je smislio i poseban način sveze među pojedinim riječima, pa imamo ovakve primjere u njegovim tekstovima:

ka/c/e = kad se, *ko/c/vake* = kod svake, *naro/c/udac bio* = narod sudac bio,
ko/c/voi = kod svojih, *o/c/vok* = od svog, *ko/tok* = kod tog, *o/c/tarine* = od starine i sl.

A evo kako on objašnjava taj način pisanja:

rieųi indi, kot koi predŋa svoj zadŋi glas gubi za to, uto sliedujuća s istim glasom pouųimne, sjedinim s liniom; a glasove, o/ə/adŋe / glasa pređiaųne, i ot prvo / glasa sliedujuće rieųi sastav ŋene, piųem samostalno, veųeųi meųuųsobno s liniom sastav ŋeno slovo i sastav ŋajuće rieųi. [Isto: 809].

U *Pozivu dalmatincima* (Zadar, 1848.), gdje podrobnije raspravlja o pravopisnim pitanjima, za izgovaranje postavlja sljedeća pravila:

pre/c/vakim tankim glasom izgovara se svaki debeli glas tanko, a pre/c/vakim debelim svaki tanki debelo; samo ne pred glasom v. np. golupųe, æeenidba, (mjesto: golubųe, æeenitba,) tvoja, dvoja, itd. [Isto: 809].

Druga bitna značajka njegova pravopisa jest pisanje samo malih slova, bilo da je riječ o početku rečenice ili o vlastitim imenima. Zapravo, on u svojoj ortografiji uopće ne predviđa velika slova. To opravdava staroslavenskom azbukom u kojoj također nije bilo razlike između velikih i malih slova “jer u govoru niti izgovara, niti može izgovoriti itko veliko slovo drugčie, negoli malo”. [Isto: 682].

U skladu sa svim tim svojim pravilima potpisuje se kao *agustinović*, a ne *Augustinović*.

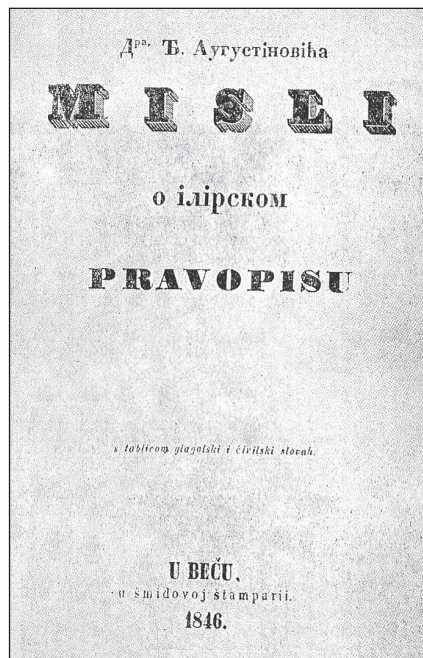
Kao najbolje od svih “ilirski narčja” [Isto: 683] smatra jekavsko (“uto su ga vec odavna knųevnim dialektom našii dubrofųani uųinili” [Isto: 808]) uzevši ga kao temelj svojega pravopisa, što bi trebali učiniti i drugi kako bi se stvorio jedinstveni književni jezik.

Uvidjevši da se slogotvorno *r* piše na razne načine (*àr*, *èr* pišu Hrvati, a Srbi pišu *r*) i ističući da se ne može prihvatiti ni jedan od tih načina, predlaže uvijek pisanje grafema *ø*, uz zasebni grafem za neslogotvorno *r*.

6. Grafija

Glavno svoje djelo *Misli o ilirskom pravopisu* objavljuje 1846. godine u Beču. U naslovu je i latinicom i ćirilicom zabilježen fonem *l*, što samo svjedoči da je i Augustinović dvojio kako pisati. U *Pozivu* priznaje da se “neimajući sposobni slova” morao koristiti surogatima³ dok u tiskaru ne stignu odgovarajuća slova. On balansira između vlastita prijedloga i spoznaje o ukorijenjenosti dviju različitih grafija kod Hrvata i Srba. Morao je učiniti bolan rez i od dviju, po njegovu mišljenju, loših grafija izraditi jednu koja će objединiti ponajbolje iz obiju. Ipak, priznaje:

z druge strane žalim, da sam prekasno, ka/c/u moe misli o ilirskom praopisu bile već utampane začuo za kopitarov i g. hanke praopis, jer bi mi milie bilo, ηiova gotova slova poprimiti, negoli nova izmiiuavati. [834 – 835].

2. slika: *Misli o ilirskom pravopisu*

³ Između ostaloga, nalazimo sljedeće znakove: *æ*, *œ* za *ž*, *ŋ* i *η* za *nj*, *e* i *ç* za *ć* i *sl*.

Augustinović je, dakle, ipak poznao Kopitarove slovopisne prijedloge i, iako tvrdi da je kasno saznao za njih, teško je povjerovati da mu ta rješenja⁴ nisu bila uzor pri sastavljanju vlastitih slova. Zanimljivo je spomenuti da se na Kopitara nadovezuje i Karadžić koji je također naumio Hrvatima reformirati grafiju, o čemu svjedoče njegove riječi iz 1845. godine:

Данашњи је Илирски или Загребачки правопис бољи него сви дојакoшњи и остали садашњи правописи јужнијех Славена Римскога закона, али још није онаки, какав би требало да је: они би ваљало према Латинскијем словима да начине осам новијех слова (мјесто ђ, ж, љ, њ, ћ, ч, ш, ц), а љ, љ, љ, љ, љ, љ, љ, љ, љ, љ да изоставе, па би тако они имали најсавршенији правопис на свијету, и по правди би могли казати, да је њихов правопис бољи и од Славенскога. Кад би се ово поправило, то Гајевој славу не би умањило, него би је још умножило. [Karadžić 1896: 156].

A u pismu Vjekoslavu Babukiću ističe:

Ја сам нова слова за латинску буквицу ради наших ријечи већ припревио, само да се изрешу и салiju; али ми се сад ваља нананити, да што напишем, у чему ћу их показати и објавити. [“Пријатељски dopisi”..., Kolo, knj. 4, str. 72].

Iako je Babukić odbacio ove Karadžićeve prijedloge [“Što se pismenah novih tiče, koja naměřavate kovati, ja mislim, da bi to suvišno i nespretno bilo; jer bi se time obličje latinskih, ili bolje rekuć zapadno-europejskih pismenah poremetilo i nagardilo. Neka ostane kod nas Rimokatolikah kako što jest sada.”]⁵, lako je moguće da su oni poslužili Augustinoviću pri njegovim rješenjima.

Kako bi se obranio od napada da je žrtvovao ćirilicu u korist latinice, Augustinović u već spominjanom *Odzivu* pobliže obrazlaže razloge zašto je kao temelj svojega pisma uzeo latinicu upotpunjenu pojedinim ćiriličnim grafemima:

na obranu ćirilice moga bi ko reći, da e ćirilica većim pravom nau narodni alfabet negoli latinica – o istini ovъ rieчь sam ја тако osvјedoчен, da bi ја sјečajući se poslovice: “боље e свој negoli tuđi кроф крпити“ већ давно bio ćirilicu за fonetičnu način pisaња priredio, i mjesto latinice poprimio, da nisam opazio, ka/c/am u тој namјeri ćirilicu s moim sadaшњим načinom pisaња usporedio, da ја posve nepravedno moј alfabet latinskim nazivam, kad o/30 glasova neweg jezika samo 9 u čisto latinskim slovima pišem, a ostale glasove (21) sa slovima, koja s većom stranom i azbukarci ka svoја smatraју, stranom pako sa slovima, koja i iuu ćirilice, i iz latinice izviru. [Polemike I., 834]. (...)

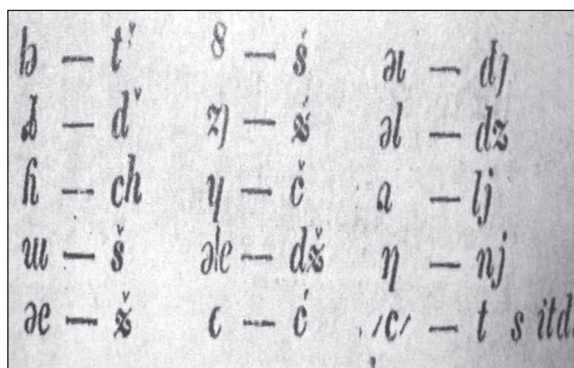
⁴ Tako Kopitar, u *Glagolita Clozianus*, 1836., piše: otче боже, P. J. Шафарик, Joann. Bandulavih, Barth. Кашић, P. Marian. Ланосових.

⁵ “Пријатељски dopisi o pravopisu ćirilskimi i latinskim pismeni medju Vukom Stefanov. Karadžićem i Vekoslavom Babukićem”, Kolo, knj. 4, str. 71, Zagreb, 1847.

Nabrajajući zajednička slova i latinici i ćirilici, Augustinović, nadalje, jednostavno zaključuje da je, budući da su starija, morao prihvatiti ta slova i nazive iz latinice jer se ona u ćirilici pogrešno nazivaju. Ta su slova:

LATINICA	r	v	n	s	i	u
ĆIRILICA	p	b (B)	H	c	u	y

Očito je, navodeći ovakve argumente, shvaćao kako će teško ostvariti svoj naum ako ne nađe zainteresirane pojedince s obje strane. Zato se kompromis između ćirilice i latinice nametao kao imperativ i Augustinović je svu svoju energiju trošio u dokazivanje vlastitih teza. Naširoko objašnjava zašto i koje latinične znakove mijenja u korist boljih ćiriličnih rješenja, a posebno se obračunava s dijakriticima za koje kaže da su “skèrpata slova”. Jedini je izlaz ugledati se u već postojeća rješenja gdje se ćirilica, kao slavensko pismo, nametnula sama od sebe. Tek ako se ne bi uspješno mogla provesti ova posudba, mogli bi se izmisliti i novi znakovi za koji glas. Tako dobivamo sljedeća slovopisna rješenja:

3. slika: Augustinovićeva grafijska rješenja

Iz tablice je vidljivo da je tu riječ o stiliziranoj ćirilici koju je Augustinović nastojao što više približiti latinici i učiniti je prihvatljivijom hrvatskoj strani, ali zadržavši sva bitna obilježja ćirilskih slova kako od svojega slovopisa ne bi odbio Srbe. Isto tako, iz ćirilice preuzima i grafem κ jer mu je “skladnije” građen i bolje se uklapa u slovopis od latiničnoga grafema k .

Spomenuto je da je razlikovao slogotvorno r od neslogotvornoga pa u tom smislu predlaže da se ono svakako mora obilježavati zasebnim grafemom ϑ , kako bi se u napisanim riječima jasno razaznalo o čemu je riječ. Uočljivo je i izostavljanje grafema za glas h ondje gdje ga “obični” narod ne govori te izostavljanje pisanja predzadnjih i zadnjih slogova u genitivu plurala, npr. *duu* (duhu), *sv ϑ u* (svrhu), *sv ϑ svob ϑ* (svih svojih), *ov ϑ rie ϑ (ovih riječi)* i sl. Za glas j smatra da nikada za se nije slog i to zato jer “samac j je čista modifikacija samoglasa i ” [Polemike II.: 56], a piše ga bez točke na vrhu: j .

7. Odjeci

Najgore što se može dogoditi nekom piscu jest posvemašnja šutnja i ignorancija, a upravo je takva sudbina zatekla Augustinovićev slovopisni prijedlog. Tek je u *Kolu* 1847. godine izišla anonimna crtica povodom njegove knjige, gdje autor rezignirano tvrdi “mi razvikani Zagrebčani niesmo baš vrazi reformah, nu opet mårzimo na prenagle i nevrémene. Kao takvu smatramo i reformu g. Dra. Augustinovića”. [*Polemike* I.:690]. Ljutit je bio i odgovor, no ta ljutnja vjerojatno nije proizišla iz kritike koju je doživio nego iz izostanka šireg osvrta i polemike na njegov prijedlog.

Može se slobodno ustvrditi da je Augustinović zakasnio sa svojim prijedlogom grafijske reforme jer je gajica već bila uzela maha i glavni je sukob bio s Kuzmanićevom strujom oko prevlasti u Dalmaciji. Na ruku mu nije išla ni činjenica da je svoje *Misli* tiskao u Beču, daleko od pravih žarišta u kojima su se rješavala pravopisna pitanja. Predrevolucionarna zbivanja nisu zaobišla ni Zagreb i Hrvatsku i svi su se fokusirali na domaće tlo i teme. Ni kompromisni put koji je izabrao nije mu donio mnogo više ploda jer bi, čini se, bolje reakcije izazvao da je otvorenije progovorio o tadašnjoj slovopisnoj zbrci i kaosu koji je vladao na južnoslavenskom području. Ovako je izabrao najgori (srednji) put koji mu u novonastalim okolnostima nije ostavio mnogo prostora za djelovanje. I jedna i druga strana gotovo su šutke prešle preko njegovih prijedloga i sve što je mogao učiniti bilo je pisati *Odzive* vlastitih *Poziva*.

8. Drugo razdoblje

Obeshrabren neuspjehom i općom ignorancijom dugi se niz godina nije javljao svojim člancima o jeziku, a kad se ponovno oglasio bilo je jasno da od njegovih velikih zamisli o približavanju latinice i ćirilice te o stapanju u jedno pismo nije ostalo gotovo ništa. Naime, u *Oglasu* kojim najavljuje pokretanje časopisa *Prvenci* i *Vila*⁶ jasno ističe “format, papir i vrst pisma (š, ž, č, ć) biće sasviem poput ovoga (8°) naogled-lista”. [*Prvenci* I:1, 2]. Tim prihvaćanjem Gajeve grafije konačno je priznao vlastiti slovopisni poraz, ali nije napustio zastupanje ideje o nužnosti jezičnog ujedinjenja:

*narodu za volju čedo prvim listom prvenaca našoj rogatoj nadrislozi
ugadjati, koliko bi ugadjanju prilika.* [*Prvenci* I:2, 13].

⁶ Riječ je o časopisima *Slovinski prvenci o naravi i zdravlju* i *Vila sinjega morja*, a oba su pokrenuta u Beču 1860. godine.

prvenci su na promjenju
su uel kolon domaćini
ili stranjubihi slatim.

slovenski

4 godišnjom 3 mjesaca
75kr on, 1/2godine, 1for
50 kr, na godinu 2 for.

P R V E N C I

o naravi i zdravlju.

1st list. u beču 1 siječnja 1860. 1 godina.

oglas.

Ljubavjom domovine opajemoj nalik vojsci, što zadnji da na neprijatelja navaliti očekiva okatrenutak primitija, domovini na nesreću kolonom nevolje zgodom ugovorena; pogut u kolo uvacem što željnim litranjem prvi zvuk govija iščekivaju da kolom krenu, tako očekiva i navaluje (vidi mi se) naš narod na novu godinu; izgledavajući: oće li mi ojaviti se na književnom polju kakav novi ravnje glas, oće li mi svomati list, da omrznuat književnim primijem domorodnu srca misli nanovo budi, topi mraz ledenog nevjestva, i ogriva hlepšu cvietnu polovinu naroda našega, vodeći ju do djevojačica mirisnu livada književna našega polja.

prvenci i vil-
ta 3 for.

VILA

1/2 godine 75
krupc. su.

sinjega morja.

poučan i zabavan list.

1 list. u beču 1 veljače 1860. 1 godina.

vila sinjega morja.

*nano muna hrle glasi brzi,
lete, hite na sve svieta strane.
skoči vila pa pjevati stane,
njeno mlado grlo mičat mrzi.*

*liepo cvieće vila je gojila,
zapjevala tik morskoga žala,
zapjevala — al' i zakukala.
tuge tužna ni nam prebolila.*

*vile nema, cvieće uvenulo. —
al se mlada vila pojavila.
samo verna glasnim žicama bila!
s tooga glasa sve s' bud' prenilo.*

I. D.

4. slika: Slovenski prvenci o naravi i zdravlju i Vila sinjega morja

Ističe da će njegovi časopisi objavljivati priloge bez obzira kakvim slovopisom bili pisani pa se i sam često u njima vraća svojim grafijskim rješenjima, npr. u članku *zauto nevalja krv puucati?* [3:19]. U istom članku zanimljiva je i činjenica da se Augustinović “ne služi znanstvenom nego narodnom terminologijom, a u nedostatku narodnih naziva, sam stvara termine” [Pavlović 2001: 57], od kojih je ubrzo odustao vraćajući se latinsko-grčkoj terminologiji. S dozom ironije pojašnjava čitateljima “ot kada prvenci oglašihue, da vila s. m. prima zagrebački naučin pisanja, kuju taj list u zviezde; da nie moguće podnashati”. [Vila I:1, 14].

No ako je i odustao od grafije, nije odustao od “blagoglasnog” načina pisanja – i dalje ga smatrajući najboljim i jedinim mogućim:

*blagoglasno pismo složi/će nas i brže i čvršće nego li ćirilica, latinica ili mǎ
kakva ...ica.* [Vila 2:30].

Dakle, nije više jedinstvena grafija ta koja bi trebala povezati Srbe i Hrvate nego isti način pisanja, iako “ni ćirilicom se nemože fonetično pisati prez uvadjanja novb slova i zlamenja”. [30]. Glavnim protivnikom u provođenju ovakvih ideja smatra gramatičare i gramatike koje, jer nisu pisane u duhu narodnoga jezika, ne valjaju. Treba samo oslušivati kako narod govori i jednostavno tako i pisati. Naravno da se

Augustinović opet poziva na zajedništvo jer “blagoglasno e pismo s p a s i s l o g a , ne nesloga i propast; ono će lagano, ali tim stalnie s vremenom svuda zavladati”. [31].

Pojašnjavajući zašto piše diftong *ie* u riječima *ričēt, ričdji, gričšnik, poslučdnji, ličstve* itd., napominje da je najveća pogreška napuštanje “najčvršćega najzgodniega slavjanskog etimologičnog slova ě, (koe nas je sve sjedinjavalo)” [Vila 2:32] i umjesto toga prihvatanje pisanja *ie*, odnosno *je*. Upadljivo je i daljnje ustrajanje u zasebnom bilježenju slogotvornoga *r* grafemom *ѣ* (*sѣcu, dѣžimo, zavѣgla, čvѣšće, ѣvati*) kao i izostavljanje glasa *h* ondje gdje ga narod ne govori, pa čak i ako mu je negdje po etimologiji mjesto. Također, zadržao je pisanje *j* bez točke kao i ćirilski grafem *κ*.

Protivnik je svakog prisilnog upliva u jezik (od gramatičara) “jer se kovanjem jezika nikada nećemo oteti neslozi κѣnjatъ genitiva, kratkъ dativa, izmišljebъ konjugacia, nebrojnb etimologičnb sanjaria, itd.” [Vila II:2, 10].

Također je i dalje zadržao pisanje isključivo malim slovima.

9. Zaključak

Promatrajući Augustinovićevu grafiju i pravopisnu problematiku, lako je primijetiti da on upada u zamku vlastitih stremljenja. Naime, htijući pisati onako kako narod govori učinio je ono napisano nerazumljivim i nejasnim jer se, u pojedinim slučajevima, teško može shvatiti, bez pomnijeg zagledavanja, što je htio reći. Odnosno, nije postigao onaj osnovni cilj za kojim je žudio – istovjetnost napisanoga i izgovorenoga. Naprotiv, njegov tekst “zapije” upravo ondje gdje je to htio izbjeći: u doslovnoj primjeni fonetskih rješenja. Augustinović je previdio bitnu činjenicu, tekst nije govor pa makar on i oponašao narodni izgovor jer je za glatkoću pročitano potreban jasan tekst iz kojeg će se pravilno nazirati svaka riječ. Tek tada pročitani tekst može zvučati prirodno.

U pitanjima grafije isto je rigorozan kao i kod pravopisa. Spreman je na stanovite kompromise, ali samo ako se poštuje njegova prosudba koja su slova pogodna, a koja nisu. Često iz stilskih razloga mijenja pojedina grafička rješenja jer se ne slažu s ostatkom grafije (npr. slovo *k* zamjenjuje ćirilčnim znakom *κ* jer se skladnije odnosi prema drugim slovima), iako za to nema nikakvih stvarnih razloga. Ni njegovo inzistiranje na miješanju ćirilice i latinice nije donijelo ploda. Time je učinio vlastitu grafiju teško prihvatljivom i “abecedarcima” i “azbukarcima”, odnosno eventualne pristaše je mogao pronaći jedino kod sebi sličnih zanesenjaka, a takvih je bilo malo. Uzalud je pozivao na slogu i zajedništvo uzdajući se u kompromisna rješenja, a sâm zaboravljajući osnovnu definiciju kompromisa: svaka se strana smatra oštećenom! Drukčije nije ni moglo biti.

Glavni razlog slabog odjeka Augustinovićeve grafijske reforme može se tražiti u tome što su *Misli* objavljene u Beču, daleko od svih strujanja, pa su doživjele sličnu sudbinu kao i Gajeva *Kratka osnova*, čija su prerađena i nanovo objavljena rješenja⁷

⁷ Riječ je o članku “Pravopisz” objavljenom u *Danici* 1835.

zaživjela tek kad je Gaj središte svoje borbe za jezik i grafiju premjestio u Hrvatsku. Osnovna razlika očituje se u tome što je Gaj radio planski, a Augustinović stihijski pa nije ni mogao, realno gledajući, očekivati neke veće rezultate. Isto tako, njegov *Poziv dalmatincima*, tiskan u Zadru, nije imao odjeka zbog činjenice da se pojavio u jeku borbe između pristaša Gajeve grafije i jekavskoga načina pisanja s Kuzmanićem, dalmatinskom grafijom i ikavicom. Ostao je tako Augustinović kao egzotična pojava na koju se nitko nije previše osvrtao i s kojom se nitko nije zamario. Moguće je da je toga bio i sâm svjestan pa je uporno pisao *Odzive poziva* kako bi ipak svrnulo pozornost na svoju reformu u koju je iskreno vjerovao čak i onda kad je, u kasnijoj fazi, donekle modificirao svoja gledišta.

Izvori

Augustinović, Đuro, *Misli o inipckom pravopisu*, Beč, 1846.

Slovenski prvenci o naravi i zdravlju, god. I.: br. 1, 2, 3, Beč, 1860.

Vila sinjega morja, god. I.: br. 1, 2; god. II.: br. 2, Beč, 1860.

Literatura

Grčević, Mario, "Zašto slavistika 19. stoljeća nije priznavala postojanje hrvatskoga jezika? Uzroci i posljedice", *Jezik*, 45, 1997., br. 1, str. 3–28.

Grčević, Mario, "Jernej Kopitar kao strateg Karadžićeve književnojezične reforme", *Filologija*, 53, 2009., str. 1–53.

Hercigonja, Eduard, *Tisućljeće hrvatskoga glagoljaštva*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2009.

Karadžić, Vuk Stefanović, *Skupljeni gramatički i polemički spisi*, knjiga III, sveska I, Beograd, 1896.

Kopitar, Bartholomaeus, *Glagolita Clozianus*, Beč, 1836.

Maštrović, Ljubomir, "Filološki i književni rad Đure Augustinovića", Posebni otisak iz *Zadarske revije* br. 3/IV, Zadar, 1955., str. 134–141.

Moguš, Milan, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb, 1993.

Nosić, Milan, *Gajev preteča: Josip Završnik i njegovo djelo*, HFD, Rijeka, 1997.

Pavlović, Eduard, "Dr. Đuro Augustinović i pokušaji stvaranja hrvatskoga medicinskoga nazivlja", *Medicina*, 37, Rijeka, 2001., str. 55–58.

Perić Gavrančić, Sanja: "*Observationes circa Croaticam orthographiam* Marka Mahanovića (1814.)", *Raspr. Inst. za hrvat. jez. jezikosl.*, knj. 30 (2004), str. 145–161.

Polemike u hrvatskoj književnosti, knj. I. i II., Krtalić, Ivan (priredio), Mladost, Zagreb, 1982.

"Prijateljski dopisi o pravopisu ćirilskimi i latinskimi pismeni među Vukom Stefanov. Karadžićem i Věkoslavom Babukićem", *Kolo*, knj. 4, Zagreb, 1847., str. 69–85.

Vince, Zlatko, *Putovima hrvatskoga književnog jezika*, NZ MH, Zagreb, ³2002.

SUMMARY

Matijas Baković

ĐURO AUGUSTINOVIĆ'S ATTEMPT TO REFORM ORTOGRAPHY

The essay depicts an attempt to reform orthography taken by a military doctor Đuro Augustinović through which he strived to unify the Southslavic people, especially the Croats and the Serbs. The potential movements that he was exposed to and that he was influenced by were stated in the essay, along with his persevere promotion of his own standpoint. Since his proposal appeared in amidst of Gaj's triumphant orthographical proposals, his ideas were not widely accepted. In the spirit of ongoing Pan-Slavic movements Augustinović insisted on reconstruction of Latin script by introducing Cyrillic graphemes (in opposition to Gaj's solutions which involved diacritic signs) intending to unify in writing the two bigger nations. This equalization of Cyrillic and Latin script failed because both, the Croats and the Serbs had a deep-rooted tradition which prevented every intervention in its core. His untiring advocating of phonetical solutions in orthographical issues had a similar destiny. Therefore, Augustinović's attempt remained solely a testimony of an era without a true impact.

Key words: *Đuro Augustinović; orthography; Croatian language; Latin; Cyrillic*